

JOSEF IMBACH

A učil je v podobenstvích

JEŽÍŠOVY
OBRAZNÉ PŘÍBĚHY
O ŽIVOTĚ Z VÍRY

VYŠEHRAÐ

© Echter Verlag Würzburg, 1995
Translation © Dr. Karla Korteová, 2016

ISBN 978-80-7429-695-6

OBSAH

ÚVOD	11
„Osvědčte to krásné lidství!“	12
Tradice a interpretace	15
Podněty pro teologii	17
1 LEITMOTIV JEŽÍŠOVY ZVĚSTI	19
Bůh ne trestající, nýbrž starostlivý	21
Bůh něžný	26
2 BŮH NEZNÁ ÚPLATNOU LÁSKU	31
„... že mě prostě zadupeš do země“	32
Bezvýhradná náklonnost	35
Proti přitakávačům a krasořečníkům	42
Na čem záleží	45
Malá odbočka do dějin teologie	51
3 VĚČNÉ ZATRACENÍ?.....	57
Pánové, nebo pomocníci?	58
Víra v nebe, nebo strach z pekla?.....	63
Jidáš navěky zatracený?	70
4 O NADĚJÍCH, ZKLAMÁNÍCH A ÚSPĚCHU	74
Marná snaha?	75
„Všechno je dar“	78
O síle slova	80
Výstraha před čistkami	83

5	MOST, KDE SE ČLOVĚK SETKÁVÁ	
	S BOHEM	92
	Cibulka	93
	Princip milosti	95
	Odpuštění je proces	96
6	ROZHODUJE LÁSKA	101
	Jeruzalém je všude	101
	Ježíš skládá zkoušku	105
	Požadavek, který není nový	110
	Obrazy soudného dne nejsou režijní pokyny	112
	Humanismus jako cesta ke spáse?	117
	Pod stříbrnou lampou	120
7	ZÍSKAT SVĚT A ZTRATIT ŽIVOT?	121
	O chudých hodovnicích a bohatém Lazarovi	122
	„Den před smrtí se naprav“	126
	„Bděte!“	133
8	CHUDÝ JEŽÍŠ MLUVÍ O PENĚZÍCH	137
	Královské dítě	138
	Na čem záleží	144
	„Nebudete-li jako děti...“	147
9	ŽIVOTNÍ ROZHODNUTÍ?	148
	„Dvě duše v jedné hrudi“	149
	Nadmíru přehnaný požadavek?	156
10	POD KŘÍŽEM	162
	Šikmá plocha	162
	Napodobovat, nebo následovat?	165
	Ve stopách kříže?	167

11	„JSME ŽEBRÁCI“	174
	Námitky, pochybnosti, otázky	174
	Modlitba jako nezbytnost?	178
	Bůh všemohoucí?	182
	Ozvěna místo odpovědi?	184
	„Pojď, ty vrahu!“	186
	Výklad odborných pojmů	191
	Seznam podobností	194
	Poznámky	196
	Jmenný rejstřík	202

ÚVOD

Když je řeč o podobenstvích, vybaví se většině křesťanů a křesťanek pravděpodobně Písmo, především Nový zákon. Méně známá je skutečnost, že podobenství patřilo už ve starověkém židovském písemnictví k nejoblíbenějším literárním žánrům. Není proto divu, že zaujímá pevné místo i v Talmudu,¹ díle shrnujícím židovskou náboženskou tradici. Příklad?

Když se rabi Nachman loučil s rabim Jicchakem, požádal ho: „Nechť mi mistr požehná.“

Rabi Jicchak mu řekl: „Chci ti povědět jedno podobenství. O kom?

O muži, který šel pouští, zmožený únavou, hladem a žízní. Našel strom se sladkými plody, v jehož stínu bylo příjemně a pod nímž tekł potok. Najedl se ovoce, napil se vody a poseděl ve stínu. A když chtěl jít dál, řekl: „Strome, ach strome, jak ti mám požehnat? Mohl bych ti požehnat, kéž jsou tvé plody sladké, ale ony už sladké jsou. Mohl bych ti požehnat, kéž je tvůj stín příjemný, ale on je příjemný už nyní. Mohl bych ti požehnat, kéž pod tebou teče potok, ale on tu už teče. Kéž tedy Bůh dá, aby všechny tvé ratolesti byly jednou takové, jaký jsi ty.“

S tebou se to má stejně. Jak ti mám požehnat? Kéž se vyznáš v Tóře? Už se v ní vyznáš. Kéž jsi bohatý? Bohatství už máš. Kéž máš syny? Už jsi je zplodil. Kéž tedy Bůh dá, aby tvoji potomci byli takoví jako ty.“²

Talmud samozřejmě obsahuje i nesčetná ponaučení a mnoho právních ustanovení. Na rozdíl od křesťanské teologie však židovská věrouka nepředstavuje uzavřenou soustavu abstraktních tezí – s Božím dílem na tomto světě a s tím, co je člověku určeno, se vyrovnává převážně prostřednictvím rozprav a polemik, plných nejrůznějších moudrých výroků a příkladů, ale i prostřednictvím pověstí a příběhů o zázracích. Židovství dává prostě

přednost narativním kategoriím. I mezi židovskými učenci byla zajisté celá řada takových, kteří se věnovali psaní teologických traktátů, mimo jiné třeba Josef Karo (1488–1575), jehož spis *Šulchan aruch (Prostřený stůl, 1565)*, vycházející z talmudského práva, ortodoxním Židům dodnes slouží při správě obecních záležitostí jako základní právní pojednání. O nic menší význam než takováto standardní díla mají ovšem pro zbožného Žida nesčetné povzbudivé příběhy, exempla nebo moudré anekdoty, mnohdy tradované po dlouhá staletí. Platí to nejen pro texty hagadické (vyprávěcí), ale i pro halachu, souhrn právních ustanovení talmudských mudrců, týkající se etiky lidského jednání.

Zatímco tedy Tomáš Akvinský (kolem 1225–1274) věnuje ve své *Sumě teologické* dlouhou řadu kapitol úvahám o Božích vlastnostech, Talmud (ostatně stejně jako už Starý zákon) Boží vlastnosti bezprostředně zobrazuje vyprávěním o tom, co všechno Hospodin v minulosti už udělal a jak i v přítomné době ovlivňuje lidské životy. A zatímco se Alfons z Liguori (1696–1787) s nasazením veškerého myslitelného důvtipu snaží alespoň trochu upřesnit nepřesnou hranici mezi vinou a nevinou, Talmud prostě jen referuje o stovkách závěrů, zčásti navzájem zcela protichůdných, ke kterým kdy v této věci dospěli židovští teologové.

„Osvědčte to krásné lidství!“

Tradicí svého židovského náboženského společenství je přirozeně velmi ovlivněn i Ježíš. A tak není divu, že své učení neustále ilustruje příběhy, reflektujícími nejen každodenní život a zbožná přání jeho krajanů, ale i jeho vlastní představy a poznatky.

Hrdinové těchto vyprávění pocházejí ze všech společenských vrstev. Řeč je o úplně obyčejných rolnících, pastevcích a hospodyních, o bohatých statkářích a jejich pachtýřích, o zoufalých věřitelích a jejich neméně zoufalých dlužnících. Vedle králů a čeledínů se v Ježíšových podobenstvích objevují chytří obchodníci, nádeníci, kteří přišli o práci, i líní povaleči. Ospalé družičky nebo

prohnaný podvodník, který oklame velkostatkáře, a to rovnou dvakrát, přivádějí posluchače nejprve k úsměvu, ale hned potom k zamyšlení. Mnohé příběhy jsou založeny na kontrastu – lidé, kteří si ve skutečném životě udržují vzájemný odstup, se tu náhle ocitají bok po boku, jako třeba celník a farizej (kteří se potkají v chrámu, přestože jsou si navzájem zcela cizí), bohatý hodovník a chudičký Lazar (který pozná až v nebi, že „vyhrál hlavní výhru“) nebo pravověrný kněz a heretický Samařan (z nichž žádný by se tenkrát při odborné rozpravě věru ještě nemohl dovolávat ekumenického vydání Písma). Mnohé epizody skýtají pestrý obraz tehdejších rodinných vztahů a společenských zvyklostí. Referují o střetech mezi otci a syny, o sklíčených vdovách a úplatných soudcích, o rozmarňných dětech a dotěrných přátelích, o bohatých hostinách a veselých vesnických svatbách. Pozornost věnují i zlým duchům a démonům; ti tenkrát rozněcovali lidskou představivost neméně, než ji dnes rozněcuje parapsychologie. Ježíš se taky opakovaně vrací k přírodním dějům – rozsévač, hořčičné zrnko, usychající fíkovník nebo plevel na pšeničném poli ho inspirují ke vzrušujícím příběhům, které nemohou nikoho nechat v klidu.

Ježíš byl – soudě podle evangelií – mistr úchvatných příměrů, strhující vypravěč, chudý potulný kazatel a básník, toužící zprostředkovat své náboženské prožitky ostatním, přimět lidi k obrácení a zvěstovat jim Boží odpuštění a Boží království. Příběhy, které vypráví, zaujímají v jeho učení tolik prostoru, že by nám samy o sobě stačily k rekonstrukci celé jeho „radostné zprávy“.

Jeho podobenství jsou stejně jako podobenství, která používali tehdejší rabíni, různého druhu.

Mnohá z nich patří k tradičnímu literárnímu žánru didaktických příběhů, které mají posluchačstvu názorně ukázat příkladné – nebo naopak odstrašující – způsoby jednání. Ponaučení, jimiž se lze řídit v praktickém životě, nabízí Ježíš třeba v příběhu o farizeji a celníkovi (L 18,10–14), v příběhu o bohatém hodovníkovi a chudém Lazarovi (L 16,19–31) nebo v exemplu o milosrdném Samařanovi (L 10,25–37).³

Novozákonní podobenství v pravém, užším slova smyslu pojednávají o zcela běžných příhodách, které ovšem nabývají právě díky své všednosti exemplárního významu. Je tady žena, která ztratí stříbrnou minci a hledá ji po celém domě (srv. L 15,8–10). Máme tu pastýře, který se vydává hledat ztracenou ovci (srv. L 15,4–7). Když ho potom Ježíš přirovná k Bohu, jeho krajané ihned pochopí, co má na mysli, protože by se v takovém případě přece sami zachovali stejně.

Ježíš ovšem vymyslel i celou řadu parabol, tj. podobenství popisujících naopak události ojedinělé; ojedinělost přispívá k vystupňování napětí. Statkář, který všem dělníkům vyplatí stejnou mzdu, přestože se někteří z nich namáhali pouhou jednu hodinu, musel být asi už v dobách Ježíšových vzácným zjevením (srv. Mt 20,1–16). A na denním pořádku tehdy nebývalo ani vraždění podobné tomu, jehož se skupina úkladných vinařů dopustila na pánových služebnících a nakonec i na jeho jediném synovi (srv. Mk 12,1–9).

Některá novozákonní podobenství a paraboly mají velmi blízko k literárnímu žánru alegorie (z řeckého *alla agoreuein* = „říkat něco jiného“, „mluvit obrazně“). Klasickým příkladem je příběh o rozsévači (Mk 4,1–9parr). Na první pohled jde o prosté podobenství; líčí se tu zcela všední záležitost. Z navazujícího výkladu je ovšem zřejmé, že Ježíš každému z prvků (rozsévači, zrna, cestě, zobajícím ptákům, kamenité půdě, trní, dobré zemi) přidělil konkrétní výpovědní hodnotu:

Rosévač rozsívá slovo. Toto jsou ti poděl cesty, kde se rozsívá slovo: Když je uslyší, hned přichází satan a bere slovo do nich zaseté. A podobně ti, u nichž je zaseto na skalnatou půdu: Ti slyší slovo a hned je s radostí přijímají. Nezakořenilo v nich však a jsou nestálí; když pak přijde tíseň nebo pronásledování pro to slovo, hned odpadají. U jiných je zaseto do trní: Ti slyší slovo, ale časné starosti, vábivost majetku a chtivost ostatních věcí vnikají do nitra a dusí slovo, takže zůstane bez úrody. A pak jsou ti, u nichž je zaseto do dobré země: Ti slyší slovo, přijímají je a nesou úrodu třicetnásobnou i šedesátinásobnou i stonásobnou. (Mk 4,14–20parr)

V této alegorii má každý znak svůj skrytý smysl, kterému je zapotřebí porozumět (zrno zastupuje slovo Boží, rozsévač zastupuje Ježíše atd.). Za tím, o čem podobenství mluví, se skrývá to, co jím je ve skutečnosti míněno a k čemu je – alespoň podle evangelisty Marka – těžké proniknout. V Markově evangeliu vyčítá Ježíš svým učedníkům, že nejsou s to význam jeho obrazů rozluštit: „Nerozumíte tomuto podobenství? Jak porozumíte všem ostatním?“ (Mk 4,13). Potom jim hlubší význam své řeči sám vyloží. Že je rozsévačem myšlen on, to jim ovšem už říkat nemusel.

Vysvětlovat jim ve skutečnosti nemusel ani symboly ostatní – téměř všichni badatelé dnes zastávají názor, že podobenství o rozsévači sice patrně pochází přímo od Ježíše, ale alegorický výklad mu do úst dodatečně vložil teprve Marek.

Tradice a interpretace

Pro tuto domněnku mluví celá řada dobrých důvodů. Evangelia, jak známo, nejsou protokolárním záznamem – nejsou historickým dokladem v dnešním slova smyslu. Evangelisté sice popisují, jak Ježíš žil a co učil, ale zároveň do vyprávění vkládají i to, co s ním ve svých společenstvích sami prožili. Dnešními slovy řečeno, metodologicky nerozlišují mezi zprávou a komentářem a navzájem je směšují. Následující příklad objasní, co to konkrétně znamená:

Dojde k ošklivé dopravní nehodě. Noviny informují o jejím průběhu, o počtu mrtvých a zraněných, o rozsahu vzniklé hmotné škody. Zcela jinak bude popis vypadat v podání očitého svědka. V jeho vyprávění se nutně projeví prožitá hrůza. A ještě jinak bude o tomto neštěstí mluvit farář ve svém nedělním kázání. Tam už nebudou stát v popředí detaily, protože kazatel bude chtít zřejmě především připomenout, že si člověk ohledně smrti nikdy není jistý.

Evangelisty můžeme zhruba přirovnat právě k tomuto faráři. Jejich hlavním záměrem není poskytnout nám střízlivá fakta.

Svámi spisy chtějí hlásat víru ve Spasitele. A samozřejmě mluví i o svých vlastních náboženských prožitcích.

Při psaní mají navíc stále před očima situaci čtenářek a čtenářů, pro které své záznamy pořizují. V Ježíšově duchu se snaží odpovídat na nové otázky související nejen s hlásáním víry a s náboženskou praxí, ale i s organizačními záležitostmi jednotlivých obcí.

Nejenže tedy Ježíšovo poselství slovo za slovem zaznamenávají, ale neustále je aktualizují a vysvětlují.

Například podobenství o velké hostině má u Matouše (Mt 22,1–10) christologické vyústění, protože je autor alegoricky vztahuje k Ježíšovu osudu. Naproti tomu Lukáš (L 14,16–24) z něho dělá názorný příběh o tom, jak se má člověk chovat k chudým.⁴ Tváří v tvář takovýmto výkladům se ovšem naskýtá otázka, jak svá podobenství vyprávěl sám Ježíš.

Jejich původní podobu lze nejlépe rekonstruovat tak, že především navzájem porovnáme podání jednotlivých evangelistů a dobereme se jejich společného základu. Zároveň musíme mít stále na mysli židovské teologické učení, ke kterému se Ježíš v celé své zvěsti vztahuje – ať už souhlasně, korektorsky, anebo odmítavě. A kromě toho musíme brát na zřetel i tehdejší společenské zvyklosti, na které opakovaně odkazuje. Jedině tento postup nám v zásadě umožní dopracovat se k původnímu základnímu smyslu Ježíšových podobenství.

Překážkou, která nám brání v porozumění a kterou bychom neměli podceňovat, je mimo jiné přirozeně i skutečnost, že Ježíš žil ve světě a v kultuře, jež nám jsou naprosto cizí. Už to samo o sobě nám přístup k jeho podobenstvím mnohdy ztěžuje. V této knize si proto průběžně beru na pomoc literární texty reflektující novodobé poznatky a zkušenosti, které nám usnadní překlenout vzdálenost mezi tehdejší dobou a dneškem.

Podněty pro teologii

Podobenství si z Ježíšovy zvěsti nelze odmyslet. Evangelista Marek výslovně zdůrazňuje, že Ježíš mluvil „v mnoha takových podobenstvích..., tak jak mohli rozumět“ (Mk 4,33). Matouš v návaznosti na toto vyjádření (a na Ž 78,2) dokonce tvrdí, že Ježíš „bez podobenství ... vůbec nemluvil“ (Mt 13,34). Faktem je, že podobenství jsou základním kamenem, bez něhož by Ježíšova zvěst nebyla myslitelná.

Tím větší údiv budí skutečnost, že v učebnicích dogmatiky a morální teologie nehrají téměř žádnou úlohu (nemluvě o církevním právu). Pevné místo měla a dodnes mají „jen“ v běžné náboženské praxi a v katechezi. V teologii se jim ani zdaleka nedostává významu, který jim přikládal sám Ježíš.

Zpravidla tomu bývalo a bývá tak, že teologové příležitostně uvedou některé Ježíšovo podobenství, chtějí-li jím ilustrovat nebo podepřít tu či onu tezi (rádi se dovolávají především Ježíšových podobenství o Božím království).⁵ Jinak řečeno, dogmatici a morální teologové berou Ježíšova podobenství na zřetel jen tehdy, když jim dobře zapadají do rámce daného systému výuky.

V této knize se vydáme cestou zcela opačnou. Místo abychom Ježíšova podobenství četli očima systematického teologa, budeme se ptát, ke kterým antropologickým poznatkům a teologickým názorům nás mohou přivést. Samo sebou se přitom rozumí, že takový postup nesměřuje v první řadě k rozšíření teoretického vědění, nýbrž k prohloubení a oživení víry.

11 „JSME ŽEBRÁCI“

Představa, že by měli být na někom závislí nebo že by někomu něco dlužili, je pro mnoho lidí nesnesitelná.⁹¹ Souvisí to zřejmě s tím, že jsme se do značné míry odnaučili prosit. Rozhodně bychom nechtěli být druhým na obtíž; chceme si vždycky ve všem vystačit sami. A jsme-li občas přece jenom nuceni poprosit někoho ze svých známých o laskavost, máme sklon pokud možno obratem mu to oplatit, aby bylo zase všechno v pořádku. „Pořádek“ v tomto případě znamená nepotřebovat ničí pomoc, stát na vlastních nohou, tedy být „samo-statný“.

Jenže i když si namlouváme, že všechno zvládneme sami a že si v životě vystačíme s vlastními silami, jsme ve skutečnosti závislí na svých bližních. Důkazem je už sám banální fakt, že nikdo za své bytí nevděčí sám sobě. Radost a jas nám do života vnáší teprve náklonnost našich bližních. Uznalý pohled, letmý projev sympatie nebo milý úsměv nás umějí okouzlit; dokazují nám, že nejsme ostatním lhostejní.

Námítky, pochybnosti, otázky

Každý člověk potřebuje uznání a lásku. Už u dětí lze konstatovat, že se lidské chování do značné míry řídí nejhroznějším ze všech strachů, totiž strachem, že budeme odmítnuti a že nebudeme milováni. Je to pochopitelné, protože ten, o koho se nikdo nestará, hyne.

Účast, porozumění a láska se ovšem nedají vynutit. Jsou vždy darem, který se žádným právem nedá vymoci a který můžeme od těch, kdo nám podají ruku a kdo nám otevrou své srdce, jediné vděčně přijmout.

Když nám někdo projeví přátelství, náklonnost nebo lásku, vždycky se vzápětí dostaví pocit, že se na něho můžeme bez zábran a pochybností obrátit s tou či onou prosbou. Náhle jsme rádi, že máme někoho, na koho se můžeme se svými těžkostmi a nesnáze obrátit, a že nemusíme mít strach z odmítnutí a přemýšlet, jak to dotyčnému oplatíme. Zpravidla se to daří jenom ve vztazích založených na pravém přátelství a důvěře. Čím je ona mezilidská vazba „nosnější“, tím méně s prosbou váháme. V takových případech nás vůbec nenapadne vnímat to jako potupu.

Přirozeně tedy vyvstává otázka, proč mnoha věřícím připadá ponižující obracet se s prosbami na Boha. Zřejmě to souvisí s tím, že potřebu vystačit si v životě sám přenášejí zcela nevědomě z mezilidské roviny na svůj vztah k Bohu. Jestliže si myslíme, že v každodenním životě něčím budeme jen tehdy, když nebudeme na nikoho odkázáni, samozřejmě si nechceme připadat jako prosebníci ani před Bohem.

Evidentně tu působí tytéž duševní mechanismy jako v rovině mezilidské. Pokud nám ovšem připadá ponižující vyslovit před Bohem prosbu, je náš vztah k Bohu narušený.

Bůh má ke každému člověku navzdory jeho nedostatkům a slabostem vztah kladný, takže se před ním nemusíme za svou bezmoc a tíseň stydět. Náš postoj k prosebné modlitbě je proto důležitým měřítkem mohutnosti naší víry.

Z hlediska společenské etiky se tu však nabízí námitka, kterou je nutno brát vážně. Nebylo by poctivější prosit Boha jen o to, aby nám odpustil naše poklesky? Proč bychom ho měli prosit o něco dalšího a za něco se u něho přimlouvát? Nemůže být takové modlení koneckonců pouhým útekem před vlastní odpovědností – zastíráním pravých důvodů, proč jsme promarnili některé šance a promeškali některé příležitosti?

Bertolt Brecht věnoval této výtce ve své hře *Matka Kuráž a její děti* celý jeden výstup.

Za třicetileté války ohrožují císařská vojska evangelické město Halle, kam se vydala na nákup markytánka Matka Kuráž, zatímco její nemá dcera Katrin pobývá v rolnické rodině na předměstí.

Uprostřed noci probudí rodinu několik vojáků. Výhrůžkou, že pozabíjejí dobytek, chtějí sedlákovy syna donutit, aby jim ukázal cestu do města. Katrin nepozorovaně popadne buben, vystoupá na střechu chlěva a žebřík vytáhne nahoru. Rolník a jeho žena jen prosí Boha, aby zachránil jejich příbuzné, kteří bydlí ve městě. Katrin začne bubnovat, aby se měšťané vzbudili a byli včas varováni před hrozícím nebezpečím:

SEDLÁK Okamžitě přestaň s tím bubnováním, mrzáku!

SELKA Přiveďeš na nás císařské! (...)

FENDRYCH přiběhne se svými vojáky a s mladým sedlákem: *Rozsekám vás tu všechny!*

SELKA Pane oficír, jsme nevinní, za nic nemůžeme! Nevšimli jsme si, že tam vylezla. Je cizí, nepatří k nám!

FENDRYCH Kde je žebřík?

SEDLÁK Nahore.

FENDRYCH nahoru: *Přikazuju ti, abys ten buben shodila! Katrin bubnuje dál. Jste všechny sehraní! Ale tohle nepřezijete! (...)*

PRVNÍ VOJÁK (...) *Poslyš, uděláme ti výhodnou nabídku! Slez dolů a pojď s náma do města! Půjdeš pořád před náma. Ukážeš nám matku. Uchráníme ji.* Katrin bubnuje dál. (...)

FENDRYCH Už to nevydržím! Sestřelím ji, i kdyby všecko měl vzít das. Doneste mušketu! Vojáci odběhnou; Katrin bubnuje dál.

SELKA Mám nápad, pane hejtman. Tamhle stojí jejich vůz. Jestli ho roztřískáme, přestane. Nemají nic než tenhle vůz.

FENDRYCH mladému sedlákovi: *Rozmlať ho!* Nahoru: *Roztřískáme ti tvou káru, jestli nepřestaneš bubnovat!* Mladší sedlák několikrát slabě uhodí do vozu.

SELKA Přestaň, potvoro! Katrin hledí zoufale na vůz, vyráží žalostné zvuky, ale bubnuje dál. (...)

MLADÝ SEDLÁK odhodí náhle plaňku. *Bubnuj dál! Jinak na to doplatí všichni! Bubnuj dál, bubnuj dál... (...)*

Přiběhnou vojáci s mušketou. (...)

FENDRYCH Postav ji! Postav! Ke Katrin, zatímco mušketu pokládají na vidlici: *A teď už vážně naposledy – přestaň bubnovat!*

Katrin s pláčem bubnuje, co jí síly stačí. *Střelte!* Vojáci vystřelí. Katrin, zasažena, uhodí ještě několikrát a pak se pomalu zhroutí.

FENDRYCH *A je po rámusu!* Poslední Katrininy údery jsou však vystřídány dělovými ranami z města. Zdálky je slyšet zmatené vyzvánění na poplach a střelbu.

PRVNÍ VOJÁK *Přece jen dosáhla, co chtěla.*⁹²

Vidíme tu dva rozdílné přístupy. Katrinina matka i příbuzní sedláka a jeho ženy se nacházejí v ohroženém městě. Každý, kdo obyvatele města varuje, dává v sázku své živobytí (vůz, dvůr a dobytek) i samotný svůj život. Rolník s manželkou se jen modlí, kdežto Katrin se odhodlá jednat a nakonec tím přiměje alespoň mladého sedláka, aby změnil názor – zpočátku je připraven ukázat vojákům cestu, ale rozhodne se vzít si příklad z Katrin a aktivně se jim postavit na odpor („Bubnuj dál! Jinak na to doplatí všichni!“).

Brecht zjevně chce, abychom si z tohoto výstupu vzali poučení. Ukazuje, že ti, kdo se modlí, Bohu vlastně „radí“, jakým způsobem má uskutečnit jejich představy, protože jsou sami příliš pohodlní, zbabělí a (nebo) neschopní. Prosebná nebo přímlovná modlitba je tedy osvobozuje od osobního nasazení. Podle Brechta má omluvit jejich pasivitu, resp. stát se kouzelným zaříkadlem, které Boha přiměje, aby jednal. Prosebná modlitba slouží zkrátka jenom k sebeklamu a k uklidnění špatného svědomí nebo strachu.

Prosebná modlitba je tu ovšem prezentována zkresleně. Jako nás víra neopravňuje k samotářství, nýbrž naopak k tomu, abychom se ve světě zasazovali za zlepšení pozemských poměrů, právě tak platí, že modlitbu nemůžeme chápat jako alternativu konání. Kde k tomu dochází, tam je křesťanské pojetí modlitby překrucováno a obráceno ve svůj protiklad. Každý, kdo se modlí, totiž ví, že ho zavazuje příklad Ježíše, který svoji zvěst zpečetil svou životní praxí a svoji službu lidem chudým, nemocným, vyobcovaným a hříšným chápal jako test a verifikační měřítko svého vnitřního synovského vztahu k Bohu Otcí.

Prosba a přímmluva nejenže nevylučují využití veškerých možností konkrétního jednání a lidské odpovědnosti, nýbrž naopak s nimi počítají. Modlitba za naše bližní je navíc výrazem solidarity; přímmluva je akční program, který je zapotřebí uvést ve skutek. S čistým svědomím můžeme sepnout ruce k modlitbě, jen pokud jsme ochotni být k dispozici bližním trpícím nouzí.

Modlitba jako nezbytnost?

Nabízí se ovšem otázka, nestačí-li už samo konkrétní nasazení. Proč se máme nadto ještě modlit?

Prosebnou a přímmluvnou modlitbou předkládáme Bohu celý svůj život včetně svých přání, svých tužeb a (proč to otevřeně nepřiznat?) své bezmoci.

Každý, kdo před Bohem přiznává svoji bídu, si je vědom toho, že v našem světě navzdory všemožnému zabezpečení neexistují žádné definitivní jistoty, a tímto přiznáním dává najevo, že věří, že Bůh o všechny a o všechno pečuje – že běh světa a osud lidí řídí a spravuje právě on, že se na něho můžeme i v krajní opuštěnosti spolehnout a že pevnou oporu a zaručenou pomoc koneckonců najdeme pouze v něm. Dojemným způsobem to vyjadřuje psaná poznámka, která byla nalezena vedle úmrtního lože Martina Luthera a kterou musíme zcela jistě hodnotit ne jako výsledek jeho teologické práce, nýbrž jako skutečný projev živé víry: „Jsme žebráci. Hoc est verum – žebráci; to je čirá pravda.“⁹³

To, co zde bylo dosud řečeno, by ovšem mohlo snadno svádet k mylné domněnce, že máme Boha prosit o zákrok vždycky (nebo převážně) až tehdy, když jsme konfrontováni s hranicemi svých možností. Tohoto nebezpečí si byl zřejmě vědom i Ježíš. V každém případě napomíná své učedníky, že místo aby na Boha pamatovali jen ve chvílích, kdy se ocitnou v bezvýchodné situaci, mají se k němu neochvějně a neúnavně modlit stále. A ilustruje jim tento požadavek krátkým příběhem:

V jednom městě byl soudce, který se Boha nebál a z lidí si nic nedělal. V tom městě byla i vdova, která k němu ustavičně chodila a žádala: „Zastaň se mne proti mému odpůrci.“ Ale on se k tomu dlouho neměl. Potom si však řekl: „I když se Boha nebojím a z lidí si nic nedělám, dopomohu jí k právu, poněvadž mi nedává pokoj. Jinak mi sem stále bude chodit a nakonec mě umoří.“ (L 18,2–5)

Nemusíme si vdovu představovat jako ženu pokročilého věku; dívky se tehdy vdávaly zhruba ve čtrnácti letech a průměrná délka života byla mnohem nižší než dnes. Dotyčná žena nemá po manželově smrti nikoho, kdo by ji chránil; ve společnosti, ve které o všem rozhodují muži, nemá nikoho, kdo by zastupoval její zájmy. Žádného z učedníků (před nimiž Ježíš její příběh vypráví) její osud neudivuje. Ledaže by si někteří z nich vzpomněli, že proti bezpráví páchanému vůči vdovám a sirotkům se často ozývali už dávní proroci: „... dopomozte k právu sirotkovi, ujímejte se pře vdovy.“ (Iz 1,17)

Vdova, o které Ježíš vypráví, nechce nic jiného než své právo. Jenže nemá zřejmě nic, co by mohla soudci darovat, aby vzal její věc vůbec v úvahu. Soudce je bezbožný – tedy zkažený, úplatný, svévolný – a myslí jenom na své vlastní blaho. K rozumu ho nakonec nepřivede výbuch ženina hněvu, nýbrž jeho vlastní touha po klidu.

Zachází Bůh s lidmi podobně svévolně jako tento soudce? Plní naše prosby z pouhého rozmaru a z pohodlnosti?

Takové pochybnosti určitě žádný z Ježíšových učedníků nevyšlovil. Okamžitě pochopili, co toto podobenství znamená, totiž že si mají, místo aby se k Bohu modlili pouze v úzkostech a váhavě, vzít příklad z vytrvalosti oné bezmocné vdovy. Protože vyslovujeme-li své prosby dostatečně naléhavě a vytrvale, každá jednou k Božímu sluchu a k Božímu srdci dospěje.

Že se podobenství o soudci a vdově zakládá na této myšlence, je jasně patrné z navazujícího výkladu:

Všimněte si, co praví ten nespravedlivý soudce! Což teprve Bůh! Nejedná on právo svým vyvoleným, kteří k němu dnem i nocí volají,

i když jim s pomocí prodlévá? Ujišťuji vás, že se jich brzo zastane. Ale nalezne syn člověka víru na zemi, až přijde? (L 18,6–8)

Jinak řečeno, pohnula-li vytrvalost bezmocné ženy tímto ničemným soudcem, o kolik je pravděpodobnější, že vaše neochvějně prosby obměkčí srdce Boží!

Tato intepretace zřejmě nepochází od samotného Ježíše, nýbrž od Lukáše, který se bál, že by se vyprávění přirovnávající bezcitného soudce k Bohu mohlo jeho čtenářů dotknout.

V poslední větě („Ale nalezne syn člověka víru...?“) se navíc zřetelně odráží obava tehdejší obce, že je Kristův návrat možná ještě daleko. Lukáš klade důraz na to, že budou-li lidé neochvějně věřit a odhodlaně se modlit, bude jim Bůh ku pomoci už v době přítomné. Celé podobenství vlastně směřuje jen k tomu; dokládá to úvodní věta: „Vypravoval jim podobenství, aby ukázal, jak je třeba stále se modlit a neochabovat.“ (L 18,1)

Pravým tématem tohoto příběhu není tedy Boží naslouchání, nýbrž vytrvalost těch, kdo se k Bohu modlí, a její přirozený předpoklad, jímž je houževnatá víra.

S otázkou Božího naslouchání se Ježíš vyrovnává o několik kapitol dříve v podobenství jiném:

Někdo z vás bude mít přítele, půjde k němu o půlnoci a řekne mu: „Příteli, půjč mi tři chleby, protože právě teď ke mně přišel přítel, který je na cestách, a já mu nemám co dát.“ On mu zevnitř odpoví: „Neobtěžuj mne! Dveře jsou již zavřeny a děti jsou se mnou na lůžku. Nebudu přece vstávat, abych ti to dal.“ Pravím vám, i když nevstane a nevyhoví mu, ač je jeho přítel, vstane pro jeho neodbytnost a dá mu vše, co potřebuje.“ (L 11,5–8)

Vyprávění o neodbytném příteli (které zřejmě s podobenstvím o neústupné vdově původně tvořilo jeden celek) je vlastně ilustrací Ježíšova učení o modlitbě, které tvoří úvod 11. kapitoly Lukášova evangelia. Učedníci pozorují, jak se Ježíš modlí, a když ho jeden z nich poprosí, aby je naučil, jak se modlit správně, Ježíš jim nejprve předříká otčenáš (L 11,1–4). Na něj naváže podobenstvím o neodbytném příteli, které má učedníky posílit

ve víře, že Bůh, na něhož se v nouzi obrací, jejich prosbám otcovsky naslouchá.

V plné šíři toto podobenství pochopíme, pouze když si uvědomíme, jaké panovaly v tehdejší Palestině životní zvyklosti a „bytové poměry“.

V typické palestinské vesnici není ani jedno pekařství. Každá rodina má svou zásobu obilí, ze které vždy namele jen část, aby si mohla upéci chleba. Že se do večera všechn chléb spotřebuje, je věc právě tak málo mimořádná jako to, že když se začne stmívat, přátelé, kteří jsou zrovna na cestách, přijdou poprosit o přístřeší. Vesnický dům má zpravidla jen jednu obytnou místnost. Na vyhrazeném místě tam spí na podlaze celá rodina pohromadě. Jakmile se setmí, dveře se zavřou na závoru. Závorou je mohutný trám, který se připevňuje k zárubním.

Kdyby onen muž vstal a rozsvítil, děti by začaly být neklidné; v každém případě by je ze spánku vytrhlo odsunutí závoru, protože to se bez hluku neobejde. Je tedy pochopitelné, že hospodář sousedovi odpoví, že jeho prosbě nemůže vyhovět. Soused namítne, že svému nečekaně se objevivšímu známému stůj co stůj musí dát najíst; zákon pohostinnosti má totiž přednost přede všemi osobními ohledy.

Přednesené argumenty ovšem pro hospodáře nic neznamenají a přátelství zřejmě v tomto případě nehraje žádnou roli. K tomu, aby ustoupil, ho nakonec přiměje jedině susedova neodbytnost, hraničící téměř s neomaleností.

Situace je stejná jako v podobenství o neústupné vdově. Hospodář se – podobně jako onen ničemný soudce – neřídí kdovíjak vznešenými motivy, nýbrž ryze praktickými úvahami. Nářku se oba naposlouchali dosyta; chtějí mít zkrátka a dobře klid.

I v podobenství o neodbytném příteli dospívá Ježíš stejně jako v podobenství o neústupné vdově od věcí nižších k věcem vyšším:

A tak vám pravím: Proste, a bude vám dáno; hleďte, a naleznete; tlučte, a bude vám otevřeno. Neboť každý, kdo prosí, dostává, a kdo hledá, nalézá, a kdo tluče, tomu bude otevřeno. Což je mezi

vámi otec, který by dal svému synu hada, když ho prosí o rybu? Nebo by mu dal štíra, když ho poprosí o vejce? Jestliže tedy vy, ač jste zlí, umíte svým dětem dávat dobré dary, čím spíše váš otec z nebe dá Ducha svatého těm, kdo ho prosí! (L 11,9–13par)

Oběma těmito podobenstvími sleduje Ježíš stejný záměr – nejenže nás chce povzbudit k usilovným, naléhavým modlitbám, ale navíc zdůrazňuje jejich *nezbytnost*. Ve vdovině příběhu klade hlavní důraz na naši *neúnávnost* a výdrž, v podobenství o neodbytném sousedovi staví do popředí jistotu, že naše modlitby budou *vyslyšeny*.

Bůh všemohoucí?

Hlavní podmínkou vyslyšení je tedy vytrvalost našeho modlení. Mlčky se přitom přirozeně předpokládá, že nám Bůh skutečně může poskytnout všechno, oč ho prosíme.

Je tomu tak doopravdy? V novele *Princ na bílém koni*, vydané roku 1888, Theodor Storm popisuje, jak hrázný Hauke Haien stojí se sepjatýma rukama u lože své nemocné ženy, které hrozí po porodu nebezpečí, že zemře na horečku omladnic:

Z města povolali lékaře – seděl u postele, zkoumal jí tep, předepisoval léky a bezradně se rozhlížel. Hauke potřásl hlavou: „Ten nám nepomůže; tady pomůže jen Bůh.“ Počítal se mezi řádné křesťany, ale přesto tu bylo něco, co ho odrazovalo od modlitby. Po odjezdu starého doktora stál u okna, zíral do zimního dne, a zatímco nemocná vykřikovala ze svých blouznivých snů, pozvolna sepjal ruce; sám ani nevěděl, jestli ze zbožnosti, anebo jen proto, aby se v tom přišerném strachu úplně neztratil. (...) „Pane, Bože můj,“ zvolal, „neber mi ji! Viš, že se bez ní nemohu obejít.“ A pak, jako by se rozpomněl, tiše dodal: „Však já dobře vím, že ani ty nemůžeš vždy konat podle své vůle; jsi nade všechny moudřejší; musíš se řídit svou moudrostí – ach Pane, promluv ke mně alespoň svým dechem!“⁶⁴

Zaslechne to služka, a tak se jeho modlitba, podle jejího soudu rouhavá, roznese po celém okolí; „popřel Boží všemohoucnost; čím by Bůh byl, kdyby nebyl všemohoucí?“ (str. 103)

Dnes bude asi většina křesťanů sdílet spíše pochybnosti hráz-
ného nežli rozhořčení služby, jejíž pojetí Boží všemohoucnosti se
do značné míry shoduje s velkými středověkými teology, ovliv-
něnými v této otázce ani ne tak Písmem, jako spíš starověkou
řeckou filozofií. Středověcí teologové přenesli na Boha všechny
vlastnosti, které antická řecká filozofie připisovala „absolutnímu
jsoucnu“ – soběstačnost, neschopnost zakoušet emoce, nemě-
nost a přirozené i všemohoucnost.⁹⁵

O Boží všemohoucnosti, síle a velkoleposti opakovaně mluví
i Písmo. Nejstarší Boží jména v hebrejské bibli – *El Šadaj* („Bůh
všemohoucí“, např. Gn 17,1) a *El* („Bůh“, např. Gn 33,20) – impli-
kují, že Jahvova moc je bezmezná. Jahvovo velitelské slovo činí,
co Jahve chce (Iz 55,10n), Jahvova rázná paže na všechno dosáh-
ne (Jb kap. 38–39) a nikdo jí nemůže uniknout (Ž 139). O tomtéž
Bohu se však přitom praví, že vyhledává lidskou společnost, že
má s lidmi soucit a – hlavně – že je zcela bezmocný vůči lidské
svobodě (o které by přece jinak vůbec nemohla být řeč).

Izraelité kromě toho Boží moc nikdy nevnímali jako kruto-
vládu. Vždy si živě uvědomovali, že Bůh svoji drtivou moc po-
užívá výlučně pro dobro svého lidu. Pokud lid žije podle jeho
návodu, osvobozuje jej Jahve od jeho utlačovatelů a pomáhá mu
čelit nepřátelům. Jakmile se lid odvrátí od pravé cesty, hledí jej
Jahve přivést k rozumu. Podle pojetí hebrejské bible Jahve své
„všemocné prostředky“ nikdy nepoužívá svévolně; jeho jednání
pramení vždy ze starosti o izraelský lid a jeho blaho.

I Ježíš samozřejmě věří, že člověk je spolu s veškerým svým ko-
náním i myšlením podřízen Boží moci (srv. Mt 5,45: „... on dává
svému slunci svítit na zlé i dobré...“). Ale explicitně o tom kupodivu
téměř vůbec nemluví. Ve své zvěsti opakovaně poukazuje na to, že
Boží panství nespočívá ve výkonu moci a násilí, nýbrž ve starostli-
vém a láskyplném zájmu o člověka – vzpomeňme si na podobenství
o pastýři a zbloudilé ovci, o hospodyni a ztracené minci nebo o mi-
losrdném otci a jeho dvou „ztracených“ synech (L 15,1–32). Ježíš
se tím neodchyluje od posvátných slov (obsažených v hebrejské
bibli), ale ve srovnání s nimi přesouvá důraz jinam.

Evangelisté pak výslovně poukazují na to, že Boží syn vidí ve světském výkonu moci ďábelské pokušení (L 4,5–6par). Ježíš se snaží svět a lidi změnit nikoli vnějším tlakem, nýbrž pouze mocí své lásky. A protože Ježíš je „obrazem Boha neviditelného“ (Ko 1,15), je jeho chování klíčem ke správnému pochopení teze o Bohu jako „všemohoucím otci“ – i Boží všemohoucnost je totiž podřízena Boží lásce. Takže slova o „Bohu všemohoucím“ nás nezavazují k tomu, abychom věřili, že Bůh „uměle“ ovlivňuje nebo mění běh věcí podobně jako kde který z pozemských „machrů“ – týkají se výhradně všemohoucnosti Boží lásky, která jako jediná může člověka od základu proměnit.

Ozvěna místo odpovědi?

Tím je zároveň řečeno, o co máme Boha v Ježíšově duchu (srv. Ř 8,26) prosit – o to, abychom uměli jeho nesmírnou lásku všude objevit a byli ji schopni přijmout a opřít se.

Přirozeně to neznamená, že se na něho nesmíme obracet s prosbami zcela všedními. Jako touží dítě po viditelných známkách náklonnosti, které jsou konkrétním projevem rodičovské lásky, podobně smí a má člověk prosit Boha o pomoc ve všech svých starostech a útrapách, protože Boží láska se projevuje i ve věcech pomíjivých. Na to poukazuje Ježíš, když spolu s prosbou o příchod Božího království jedním dechem vyslovuje i prosbu o vezdejší chléb.

Nejpozději v tuto chvíli ovšem mnozí z těch, kdo se modlí, nejspíš vznesou námitku a budou mi odporovat. Přestože nás totiž Ježíš ujišťuje, že Bůh každou modlitbu vyslyší, setkávají se lidé v životě opakovaně s tím, že jejich prosby zůstávají nesplněny. Dokonce právě v okamžicích, kdy nejnetrpělivěji čekají na Boží znamení, musejí často konstatovat, že Bůh nemluví, neodpovídá, nepomáhá. Že Bůh mlčí.

Můžeme (nebo máme) se v takových chvílích spokojit s vysvětlením, že Boží mlčení pramení z toho, že nejsme dostatečně vytrvalí? Jestliže Bohu otevřeme celé svoje srdce, vypláceme

se před ním z celého svého trápení a předložíme mu celé svoje neštěstí plni téměř zoufalé víry, že jedině on nám může pomoci a že nám skutečně pomůže, nejsme na tom úplně stejně jako bezmocná vdova před soudcem nebo neodbytný přítel před svým sousedem?

Místo dalšího teoretizování se raději podívejme na toho, kdo nám tato dvě podobenství vypráví. Náš vypravěč, jak víme, nejenže své lidi nabádá, aby Bohu zcela důvěřovali a plně se podřídili jeho vůli, ale v nejtěžším okamžiku bere sám sebe za slovo a pln strachu ze smrti snažně prosí: „Abba, otče, tobě je všechno možné; odejmi ode mne tento kalich, ale ne, co já chci, nýbrž co ty chceš.“ (Mk 14,36) Ježíš zde vyslovuje naprosto konkrétní prosbu, ale zároveň otce prosí, aby rozhodl podle toho, co sám pokládá za dobré: „Nyní je má duše sevřena úzkostí. Mám snad říci: Otče, zachraň mě od této hodiny? Vždyť pro tuto hodinu jsem přišel. Otče, oslav své jméno!“ (J 12,27–28)

O pravé prosebné modlitbě v Ježíšově duchu může tedy být řeč pouze tehdy, jsou-li ti, kdo se modlí, hotovi přistoupit na tutéž podmínku jako Ježíš, jehož slova, plná bezvýhradné důvěry k Bohu, podřizují vlastní chtění Božímu rozhodnutí: „Staň se tvá vůle...“ (Mt 6,10) Naše modlitby se budou řídit příkladem Ježíšovým, jedině přenecháme-li všechnu lidskou nouzi Boží péči, a to v pevné víře, že „všecko napomáhá k dobrému těm, kdo milují Boha“ (Ř 8,28).

Otázka Božího naslouchání se tím staví do nového světla. Příklad Ježíše bojujícího s Bohem v Olivové zahradě ukazuje, že Bůh si vyhrazuje právo na to, aby člověku splnění *konkrétní* prosby odmítl. To ovšem neznamená, že prosbě *nenaslouchal*.

Pokud Bůh konkrétní prosbě nevyhoví, je to na nás. Situaci, za jejíž změnu jsme se modlili, se musíme pokusit zvládnout sami. Lépe řečeno – abychom od něho mohli přijmout dar stojící za oním odmítnutím, dar větší, musíme *změnit sebe*. Augustin tuto myšlenku vyjadřuje v jednom svém dopise takto: „Dobrotivý Bůh nám to, co chceme, mnohdy odepře, aby nám mohl dát to, co bychom [pro své vlastní dobro] chtít měli.“⁹⁶

Konkrétně to znamená, že Bůh může prosbu vyslyšet, přestože nám ji nesplní. Vyslyšení totiž spočívá v tom, že ten, kdo se modlí, najde v Bohu opět pevnou půdu a bezpečnou oporu. Modlí-li se například nemocný člověk za své vyléčení, upíná se ke zdraví jako ke hlavnímu předpokladu šťastného, naplněného života. I když si toho ani nemusí být vědom, vlastním cílem jeho prosby je *šťastný život*. A pokud takový člověk, důvěřující nezbadatelnému Bohu, navzdory své nemoci znovu najde cestu ke vnitřnímu klidu, dosáhne tím vlastně toho, zač se modlil; jeho modlitba je *vyslyšena*.

Každým nesplněním konkrétní prosby klade Bůh člověku otázku: „Věříš, že mohu tvé blaho realizovat jinou cestou než tou, kterou by ses teď rád vydal?“

Na této myšlence je založen i výklad podobenství o neodbytém příteli: „Jestliže tedy vy, ač jste zlí, umíte svým dětem dávat dobré dary, čím spíše váš otec z nebe dá *Ducha svatého* těm, kdo ho prosí!“ (L 11,13) Jak ukazuje obdobný verš u Matouše (Mt 7,11), Duch svatý zde zastupuje dobro jako takové. Jinak řečeno, vyslyšení prosby spočívá v tom, že Bůh člověku daruje to, co je pro něho nejlepší.

Tváří v tvář nesplněné prosbě se tak otázka, s níž se člověk obrací na Boha, mění v otázku, s níž se naopak Bůh obrací na člověka: „Opravdu věříš, že já mám širší úhel pohledu, širší obzor, širší perspektivu?“ Taková víra může být mnohdy vysilující. Že však nepřesahuje lidské možnosti, o tom svědčí známá slova svatě Terezičky: „Bože můj, jestli mě nevyslyšíš, budu tě ještě víc milovat.“⁹⁷

„Pojď, ty vrah!“

V souvislosti s prosebnou modlitbou se ovšem nabízí ještě jedna otázka mučivější: „Proč Bůh mnohdy nesplní ani prosby, jejichž jediným cílem je ochránit nevinné lidi před utrpením?“ Že tato otázka může otrást vírou v samotných základech, ilustruje v ro-

mánu *Die Jerominkinder (Jerominovy děti)* Ernst Wiechert. Farář snažně prosí Boha, aby nelítostně zuřící nákazy ušetřil alespoň děti. Jeho prosba zůstává nesplněna, Bůh mlčí. Farář nakonec v zoufalství rozbije krucifix a zvolá:

Pojď, ty vrah, ukaž mi své zakrvácené ruce! Ukaž mi je hezky zblízka, abych ti je mohl osušit. Tobě nestačili prvorozenci v Egyptě ani děti betlémské, nebo snad ano? Nestačil ani tvůj vlastní syn?! Přibil jsi ho na kříž, aby nás vykoupil, jenže teď v tom vykupování pokračuješ – a znovu ti k tomu slouží kříže, nebo snad ne? Ještě ti chybělo těchto jedenasedmdesát dětí z deseti vesnic a milost spočívá už jen v tom, že jich nebylo rovnou sedmkrát tolik.⁹⁸

Proti těmto obžalobám by se dalo ledacos namítnout. Přál si Bůh skutečně synovu smrt, anebo sem svého syna poslal proto, aby přivedl vyvolený, smlouvou vázaný národ zpátky k Hospodínovi? Když lidé Boha zatěžují následky svého selhávání, nepřesouvají na něho až příliš snadno svou vlastní odpovědnost? Většinu strastí přece nepůsobí Bůh, nýbrž sami lidé, zneužívající své svobody.

Takovéto námitky se však míjejí s naším problémem. Jak se může všemohoucí a spravedlivý Bůh dívat na to, že lidská bída ve svých důsledcích vždycky postihne i ty, kdo za její příčiny nenesou odpovědnost? A proč mezi oběti epidemií, hladomorů a přírodních pohrom, zpravidla vysvětlitelných nikoli lidským selháním, nýbrž příčinami, které se vymykají lidské moci, patří i nevinné děti?

Otázka Boží spravedlnosti a všemohoucnosti tady vyvstává v plné síle. Jestli Bůh nebrání strastem nevinných, přestože by mohl, nelze mluvit o jeho spravedlnosti a lásce. A jestli strastem nevinných zabránit nemůže, je ve hře jeho všemohoucnost. Takže Bůh navzdory tomu, co praví Písmo a co prohlašují kazatelé, není milující a spravedlivý? Nebo že by nebyl všemohoucí? Anebo dokonce není ani všemohoucí, ani milující a spravedlivý? Pravda je, že jeho všemohoucnost, spravedlnost a lásku mnohdy nevnímáme, nevidíme a nezakoušíme právě ve chvílích, kdy máme pocit, že bychom je vnímat, vidět a zakoušet měli.

Proč existuje utrpení? K čemu jsou muka nevinných? Proč máme dojem, že si Bůh někdy zacpává uši právě před prosbami, které by měl podle našeho názoru (tedy podle toho, jak my vnímáme spravedlnost) najisto splnit? Nevíme. Má-li být věřící člověk sám před sebou i před ostatními zcela upřímný, nezbyvá mu ohledně těchto mučivých otázek opravdu nic jiného než otevřeně se přiznat, že neví. Toto nevědění bytostně souvisí s Boží tajuplností.

Jestliže tuto myšlenku v následujících několika odstavcích alespoň stručně rozvineme, učiníme tak s vědomím toho, že teologické úvahy sice vedou k víře, ale nikdy ji nemohou nahradit; a že každý teoretický výklad problematiky utrpení zůstane vždy daleko pozadu za tím, jak utrpení prožíváme a jak je zdoláváme.

Utrpení nevinných a Boží mlčení mohou skutečně rozkolísat samotný základ křesťanovy víry. A to hlavně proto, že až příliš snadno zapomínáme, že Bůh i tehdy, kdy se nám zjevuje, zůstává skrytý, tajemný, nepochopitelný a svrchovaný. Prorok Izajáš ho jedním dechem označuje za „spasitele“ a za „Boha skrytého“ (Iz 45,15). Plným právem, protože Bůh nepřestává být záhadný ani ve chvílích, kdy ke člověku promlouvá, a dává se nám poznat jako zosobněné hluboké tajemství.

Tezi o Boží velikosti, neuchopitelnosti a tajuplnosti je nutno brát co nejvážněji. Člověk sice opakovaně podléhá pokušení dívat se Bohu do karet, ale své korintské souvěrce před tím varuje už Pavel: „... žijeme přece z víry, ne z toho, co vidíme.“ (2 K 5,7)

Nic jiného neříká ani Theodor Storm ve svém *Princi na bílém koni*; říká totéž, jen trochu prostšími slovy. Elke, manželka hrázného, si dlouho nechce přiznat, že je jejich dcera psychicky postižená. Jednoho večera řekne svému muži:

„Takže jsme zůstali přece jen sami.“

Hauke však potřásl hlavou: „Mám ji rád, vždycky mě obejmě a pevně se mi přitiskne na prsa; nevyměnil bych to za všechny poklady světa.“

Manželka hleděla zasmušile před sebe. „Ale proč?“ zeptala se. „Čím jsem se já ubohá provinila?“

„Ano, Elke, tuhle otázku jsem tomu, který to jako jediný může vědět, samozřejmě položil i já; jenže sama přece víš, že všemohoucí Bůh lidem neodpovídá – nejspíš proto, že bychom jeho odpověď nepochopili.“ (str. 121)

K tomu by nemohl nic dodat ani ten nejchytřejší teolog – ledaže by chtěl poukázat na praktické důsledky, které pro věřícího z tohoto poznání plynou (a o nichž Theodor Storm ve své novele neuvažuje). Věřící plně žijí svou vírou, jediné jsou-li ochotni nechat zcela na Bohu, co je pro ně dobré. Do jaké míry tuto podmínku splňují, to se projevuje mimo jiné i v jejich vztahu k prosebné modlitbě.

Z toho by mělo být každému jasné, že v podobenství o neústupné vdově a o neodbytném příteli jde koneckonců o neomezenou důvěru k Bohu, která je základním předpokladem veškerých proseb a modliteb v Ježíšově duchu.

Takovou bezvýhradnou důvěru lze prohlubovat jediné v konkrétním žití. Jestliže Bůh člověku odpírá splnění prosby, jestliže mlčí, jako by člověka opustil, věřit bývá mnohdy těžké. Ale cožpak nemáme i zkušenost opačnou? Zkušenost, která nám dovoluje říci: „Čím bych byl, kdybych se nemohl vyjádřit modlitbou? Čím bych byl bez Boha, kterého se mohu držet? Čím bych byl bez víry, o kterou se opírám?“

VÝKLAD ODBORNÝCH POJMŮ

Alegorie znamená, že daný jazykový výraz nebo daná umělecká forma „říkají něco jiného“ (z řeckého *alla agoreuein*), tedy že mají smysl hlubší než jen doslovný. Každý jejich jednotlivý znak přitom odkazuje právě na tento skrytý smysl, který je zapotřebí najít a pochopit. Naproti tomu **podobenství** ve vlastním, užším slova smyslu má významovou pointu pouze jednu – složka obrazná a složka věcná se v něm „potkávají“ v jedné jediné základní myšlence.

Apokalyptika (apokalypsa; apokalyptický) – myšlenkový proud starověkého judaismu a raného křesťanství, založený na očekávání blízkého konce světa. Cílem tohoto hnutí, které našlo svůj literární výraz v četných zjeveních (např. v Apokalypse Janově, tedy v „Tajném zjevení“ tradičně připisovaném apoštolu Janovi), bylo světu vyjevit a ozřejmit skryté souvislosti, především ty, jež se vztahovaly k očekávanému skonání věku.

Apokryfy – spisy, které se sice v mnohém směru podobají spisům Hebrejské bible a Nového zákona, ale nebyly přijaty do Písma (Bartolomějovo evangelium, Petrovo evangelium aj.). Patří k nim i několik evangelií popisujících první roky Ježíšova dětství (Protoevangelium Jakubovo, Evangelium Tomášovo, Arabské evangelium aj.).

Babylonské zajetí (babylonské vyhnanství) spadá do let 597/586 (kdy Nebúkadnesar II. dobyl Jeruzalém a deportoval Židy do Babylonie) – 538 př. Kr. (kdy se za vlády Kýra II. Židé vrátili).

Den Jahvův – tímto pojmem proroci rozuměli budoucí Boží soud, ze kterého Izrael vyjde očištěný a pomstěný (Mal 3,2; Za 12,1–20). Pozdější apokalyptické představy se s vizemi proroků shodují v tom, že „Hospodinův den“ bude znamenat nápravu pozemských poměrů; všechno bezpráví bude odstraněno a mezi lidmi zavládnou mír a spravedlnost. Časem pak začal být „Jahvův soudný den“ stále více spojován s blížícím se koncem světa (Da 9,26; 12,13), kdy se zjeví „syn člověka“ (Da 7,13n). Tuto představu, kterou sdílel i Ježíš, převzala – a zároveň modifikovala – raná církev. Očekávaného „syna člověka“ dnes ztotožňujeme s Kristem, k jehož návratu mělo podle ní dojít v nejbližší době.

exemplum – viz **podobenství**

Gemara – viz **Talmud**

Hebrejská bible jsou spisy, kterých se jako závazného starozákonního kánonu drží reformované církve (viz český ekumenický překlad). Nepatří do ní knihy Júdit, Tóbit, 1. a 2. Makabejská, kniha Moudrosti, Sírachovec, Báruk a řecky psané dodatky v knihách Ester (1,1a–r; 3,13a–g; 4,17a–z; 5,1a–f; 8,12a–v; 10,3a–k) a Daniel (3,24–90; 13; 14), které římskokatolická církev uznává.

Chasid (mn. č. **chasidim**) – dosl. „zbožný (Žid)“, stoupenec chasidismu, židovského mystického hnutí, které bylo rozšířené hlavně ve východní části Evropy. Jeho zakladatelem je rabi Ba'al Šem Tov (1699–1760; zvaný též Bešť).

Kumrán – lokalita na severozápadním pobřeží Mrtvého moře. V Ježíšově době sídlo židovského náboženského hnutí, takzvané „kumránské obce“, která se odtrhla od oficiálního judaismu. Kumránskou „klášterní“ osadu zničili roku 68 po Kr. Římané. Roku 1947 tam bylo v jeskyních nalezeno několik rukopisů (mj. „řádová pravidla“ a texty hebrejské bible).

Midraš – dosl. „bádání“, „učení“, interpretace Tóry, výklad biblických veršů sloužících při bohoslužbě jako čtení nebo jako výchozí bod kázání. Pojmem „midraš“ se označují židovské rabínské a talmudické výklady vzniklé před počátkem středověku.

Par znamená, že se daný citát vyskytuje i u jiného synoptika: Mt 7,12par (paralelní je verš L 6,31); **parr** znamená, že paralelní místa jsou nejméně dvě: Mt 7,28parr (paralelní jsou verše Mk 1,21n; L 4,32).

parabola – viz **podobenství**

parúsia – Kristův návrat; viz **den Jahvův**

podobenství – přirovnání, zejména takové, které má podobu vyprávění. Typická Ježíšova podobenství vyprávějí o každodenních událostech (např. o ženě, která ztratí minci a hledá ji po celém domě; srv. L 15,8–10) a vyzvučí z nich závěry týkající se Božího království, Božího konání nebo správného lidského jednání. **Parabola** je podobenství popisující událost ojedinělou, nevšední. Příbuzným literárním žánrem je **exemplum**, jehož cílem je ukázat skutky hodné následování – nebo naopak příklady výstražné – a podnítit tím čtenáře ke vhodnému chování (viz např. vyprávění o milosrdném Samařanovi; L 10,25–37). Viz i **alegorie**.

proselyta – ve starověku pohan obrácený na židovskou víru

Rabi – v Talmudu a v Novém zákoně „učitel“. Oslovení „rabi“ bylo od konce prvního století po Kr. čestným titulem palestinských zákoníků. Jsou jím označováni velcí židovští učitelé minulosti, zatímco pojmem „rabín“ se označují duchovní vůdci židovských obcí, jejichž postavení zhruba odpovídá pozici faráře nebo evangelického kazatele.

synoptik, synoptikové – označení Matouše, Marka a Lukáše, jejichž evangelia se navzájem do značné míry shodují, takže umožňují synopsi (souhrnný pohled)

Talmud – dosl. „nauka“. Soubor zákonů a náboženských tradic postbiblického judaismu, vzniklý zhruba v době mezi roky 200 a 500 po Kr. Formálně se jeho text dělí na Mišnu („opakování“, tedy učení otců, jehož věty se opakovaně ústně memorují) a Gemaru („dokončení“ v podobě učených komentářů). Talmud má dvě verze, známé podle místa, kde byly zredigovány: Talmud palestinský a Talmud babylonský. Mišna se cituje podle kapitol (číslice římské) a paragrafů (číslice arabské), Gemara podle listu a strany, přičemž „a“ označuje stranu přední, „b“ stranu zadní, např.:

Chagiga II,2 = traktát Chagiga (Sváteční oběť), Mišna, kapitola 2, paragraf 2

Šabat 30a–b = traktát Šabat (Sabat), Gemara, list 30, strana přední i zadní. Figuruje-li před názvem traktátu písmeno „j“ (např. jŠabat), pochází daný citát z palestinského (jeruzalémského) znění.

Tóra – hebrejsky „pokyn“, „zákon (Boží)“. Označuje v užším smyslu starověkou pětici knih Mojžíšových (Genesis, Exodus, Leviticus, Numeri, Deuteronomium), v širším smyslu celou hebrejskou bibli a často i celý židovský náboženský zákon.

SEZNAM PODOBENSTVÍ

Následující soupis odpovídá pořadí, ve kterém o Ježíšových podobenstvích pojednává tato kniha. Údaje v závorkách odkazují na příslušná paralelní místa u ostatních evangelistů.

Leitmotiv Ježíšovy zvěsti

Starostlivý otec: L 15,11–32

Pastýř a zbloudilá ovce: L 15,4–7 (Mt 18,12–14)

Hospodyně a ztracená mince: L 15,8–10

Bůh nezná úplatnou lásku

Šlechtný zaměstnavatel: Mt 20,1–16

Rozdílní synové: Mt 21,28–32

Farizej a celník: L 18,9–14

Skromný host: L 14,8–11

Dva dlužníci: L 7,41–42

Věčné zatracení?

Neplodný fíkovník: L 13,6–9 (srv. Mk 11,12–14. 20–21)

Zlí vinaři: Mk 12,1–9 (Mt 21,33–41; L 20,9–16)

Rybářská síť: Mt 13,47–50

Cesta k soudci: Mt 5,25–26 (L 12,58–59)

O nadějích, zklamáních a úspěchu

Rozsévač: Mk 4,3–8 (Mt 13,3–8; L 8,5–8)

Vzcházející setba: Mk 4,26–29 (srv. Mt 13,24–30; Plevel mezi pšenici)

Hořčičné zrno: Mk 4,30–32 (Mt 13,31–32; L 13,18–19)

Kvas: L 13,20–21 (Mt 13,33)

Plevel mezi pšenici: Mt 13,24–30 (srv. Mk 4,26–29; Vzcházející setba)

Most, kde se člověk setkává s Bohem

Nemilosrdný dlužník: Mt 18,23–35

Rozhoduje láska

Milosrdný Samařan: L 10,25–37 (srv. Mk 12,28–34; Mt 22,34–40)

Poslední soud: Mt 25,31–46

Získat svět a ztratit život?

Rozmarné děti: Mt 11,16–19 (L 7,31–35)

Bohatý hodovník a chudý Lazar: L 16,19–31

Bdělý hospodář: Mt 24,43–44 (L 12,39–40; srv. Mk 13,35)

Host bez svátečního oděvu: Mt 22,11–14

Rašící fíkovník: Mk 13,28–29 (Mt 24,32–33; srv. L 21,29–31)

Chytré a pošetilé družičky: Mt 25,1–12

Vrátný: Mk 13,33–37 (srv. Mt 25,13–15; 24,42; L 21,36; 19,12–13; 12,40; 12,38)

Služebník podrobený zkoušce: Mt 24,45–51 (L 12,42–46)

Chudý Ježíš mluví o penězích

Bohatý statkář: L 12,16–20

Poklad na poli: Mt 13,44

Drahocenná perla: Mt 13,45–46

Velká hostina: L 14,16–24 (srv. Mt 22,1–14)

Životní rozhodnutí?

Nečistý duch: Mt 12,43–45 (L 11,24–26)

Stavba věže: L 14,28–30

Válčení: L 14,31–32

Pod křížem

Svěšené hřivny: Mt 25,14–30 (L 19,12–27)

Nepoctivý správce: L 16,1–8

„Jsme žebráci“

Neústupná vdova: L 18,2–8

Neodbytný přítel: L 11,5–8

JMENNÝ REJSTŘÍK

- Antigonos ze Socho 41
 Aristes 199
 Augustin 71, 185

 Bartolomeo z Pisy 173
 Baudler, G. 198
 Beckett, S. 121
 Benedikt XIII. 72
 Bernanos, G. 78, 147, 198, 200
 Böll, H. 43
 Brantschen, J. B. 68
 Brecht, B. 175, 177
 Brettle, S. 198
 Brod, M. 23
 Buonaiuti, E. 88

 Cicero 164
 Claudel, P. 198
 Congar, Y.-M. 88

 Denzinger, H. / Hünermann, P. 197
 Dieckmann, B. 197
 Dostojevskij, F. M. 50, 51, 60, 61,
 92, 94, 96, 97, 99, 134, 197, 199
 Drewermann, E. 36, 140

 Eirénaios z Lyonu 38
 Eliezer, rabi 108, 126
 Erasmus z Rotterdamu 65
 Eymerich, N. 72

 Ferrer, V. 71
 František z Assisi 81, 149–151,
 156–158, 161, 172, 173, 200, 201
 Fries, H. 72, 87
 Frohnhofen, H. 201

 Gamaliel, rabi 91
 Gide, A. 196
 Gnilka, J. 199, 200
 Goethe, J. W. von 80, 152, 198,
 199, 200

 Hilel, rabi 91, 106
 Honorius III. 149, 201

 Chenu, M.-D. 88

 Imbach, J. 197, 198, 200
 Inocenc III. 150
 Iosephus Flavius 199, 200

 Jens, W. 198
 Jeremias, J. 196, 198, 199
 Joachanan, rabi 41
 Jochanan, rabi 41, 128
 Jose ben Jehuda 107

 Kafka, F. 23, 24, 32, 34–36, 55
 Kahlefeld, H. 197, 198, 200
 Karo, J. 12
 Karrer, O. 200
 Kasper, W. 196
 Kazantzakis, N. 198
 Khoury, A. Th. 196
 Kierkegaard, S. 165, 200
 King, M. L. 172
 Klopstock, F. G. 72

 Lev Veliký 87
 Liguori, A. 12
 Lohse, E. 199
 Loisy, A. 88

- Lubac, H. de 88
Luther, M. 51–55, 172, 178
- Marz, B. 196
Metz, J. B. 170
Meyer, R. 197, 199
Michaelis, W. 198
Moraldi, L. 200
Moravia, A. 121
Moser, T. 55
- Órigenés 38, 67
- Pesch, O. H. 197
Pierre, abbé 172
- Rilke, R. M. 22
Rinser, L. 198
- Saganová, F. 121
Saint-Exupéry, A. de 138, 143
Sartre, J.-P. 121
Seibel, W. 198
- Selmer, C. 197
Schaller, H. 201
Singer, I. B. 158, 160
Stemberger, G. 196, 197, 199
Storm, Th. 81, 182, 188, 189
Strack, H. L. / Billerbeck, P. 196,
197, 199, 200
- Šamaj, rabi 43
- Tereza, Matka 172
Terezička, sv. 147, 186
Thielicke, H. 196
Tolstoj, L. N. 101, 104
Tomáš Akvinský 12, 67
Tyrrell, G. 88
- Vetter, D. 196
- Wackernagel, Ph. 198
Wagner, H. 198
Wiechert, E. 186
Wrembeck, Ch. 197

JOSEF IMBACH

A učil je v podobenstvích

JEŽÍŠOVY
OBRAZNÉ PŘÍBĚHY
O ŽIVOTĚ Z VÍRY

EDICE THEOLOGIE

Základní teologická témata, 2. svazek

Z německého originálu
Und lehrte sie in Bildern:
die Gleichnisse Jesu – Geschichten für heute
vydaného nakladatelstvím
Echter Verlag Würzburg roku 1995,
přeložila Karla Korteová
Typografie Zbyněk Kočvar
Vydalo nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.,
v roce 2016 jako svou 1454. publikaci
Vydání první. AA 10,11. Stran 208
Odpovědný redaktor Jaroslav Vrbenský
Vytiskla Tiskárna a vydavatelství 999, s. r. o.
Doporučená cena 248 Kč

Nakladatelství Vyšehrad, spol. s r. o.
Praha 3, Víta Nejedlého 15
e-mail: info@ivysehrad.cz
www.ivysehrad.cz

ISBN 978-80-7429-695-6